

บทที่ 4

ผู้นำตามธรรมชาติในบริบทบ้านผาเจิบใน

การศึกษครั้งนี้ ข้อมูลที่ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ได้มาจากการสัมภาษณ์แบบลึก (Indepth Interview) กับผู้นำตามธรรมชาติ บ้านผาเจิบในและบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนและการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัย ได้เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น ดังนี้

ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนบ้านผาเจิบใน

1. ลักษณะทางกายภาพ
2. ลักษณะทางเศรษฐกิจ
3. ลักษณะทางสังคมและการเมือง

ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนบ้านผาเจิบใน

1. ลักษณะทางกายภาพ

1.1 ลักษณะทั่วไป

หมู่บ้านผาเจิบใน เป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลนครเจดีย์ อำเภอบำรุง จังหวัดลำพูน ทิศเหนือติดกับอำเภอบำรุง ทิศใต้ติดกับกิ่งอำเภอทุ่งหัวช้าง ทิศตะวันออกติดกับอำเภอแม่ทา และทิศตะวันตกติดกับอำเภอบ้านโฮ่ง มีเส้นทางคมนาคมผ่านหมู่บ้าน 4 สาย คือ (1) ถนนราดยางจากอำเภอบำรุง เข้าสู่หมู่บ้านระยะทางประมาณ 30 กิโลเมตร (2) ถนนราดยางจากหมู่บ้านไปกิ่งอำเภอทุ่งหัวช้าง ประมาณ 40 กิโลเมตร (3) ถนนลูกรังจากหมู่บ้านไปอำเภอแม่ทา ประมาณ 17 กิโลเมตร และ (4) ถนนลูกรังจากหมู่บ้านไปอำเภอบ้านโฮ่ง ประมาณ 20 กิโลเมตร การ

เดินทาง เข้าสู่หมู่บ้านมืรก โดยสารจากอำเภอบำชางถึงกิ่งอำเภอบึงสามพันตลอดทั้งวัน ซึ่งวิ่งผ่านหมู่บ้านผาเจิบใน เส้นทางคมนาคมไปยังอำเภอบำชางมีความสะดวกมากที่สุด และอำเภอบำชางมีความเจริญมากกว่าอำเภอใกล้เคียง ทำให้ชาวบ้านนิยมที่จะ ไม่ใช้บริการในเขตอำเภอบำชางมากกว่าอำเภออื่น

หมู่บ้านนี้พื้นที่บางส่วนตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน พื้นที่เป็นที่ราบค่อนข้างสูงมีความลาดเอียงเป็นภูเขาเตี้ย ๆ ไม่มีพื้นที่ราบลุ่ม ชาวบ้านตั้งบ้านเรือนอยู่ตามสองฟากฝั่งถนน ลักษณะการตั้งบ้านเรือน จัดแบ่งเป็น 2 หมู่ได้แก่

หมู่ 1

เป็นกลุ่มบ้านที่อยู่ติดบ้านผาเจิบนอก โดยมีสะพานลำห้วยแม่อาวเป็นเส้นแบ่ง เขตหมู่บ้าน กลุ่มบ้านเหล่านี้ตั้งอยู่ใกล้กับลำห้วยแม่อาว พื้นที่บ้านที่อยู่อาศัยและที่ทำการเกษตรของชาวบ้านกลุ่มนี้จะอยู่นอกเขตป่าสงวน มีชาวบ้านตั้งบ้านอยู่จำนวน 29 หลังคาเรือน เข้ามาอาศัยอยู่ตั้งแต่ พ.ศ. 2500-2515 จากหมู่บ้านหรือตำบลที่ใกล้เคียงกันและชาวบ้านบางส่วนก็แยกมาจากบ้านผาเจิบนอก ชาวบ้านในหมู่นี้จึงมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกัน บางส่วนก็มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับบ้านผาเจิบนอก ชื่อสกุลที่มีมากในหมู่นี้มี 3 สกุล

หมู่ 2

เป็นกลุ่มบ้านที่เข้ามาอยู่อาศัยตั้งแต่ พ.ศ. 2516 ถึงปัจจุบันมีทั้งหมด 25 ครัวเรือน พื้นที่บ้านที่อยู่อาศัยและที่ทำการเกษตรของชาวบ้านกลุ่มนี้บางส่วนอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ แบ่งเป็นสองกลุ่มย่อย คือ กลุ่มย่อยที่หนึ่งมี 10 หลังคาเรือน ตั้งบ้านเรือนตามสองฟากถนน ซึ่งอยู่ติดกับหมู่ 1 ชาวบ้านเหล่านี้บางส่วนเป็นทายาทของชาวบ้านในหมู่ 1 ที่แต่งงานแล้วแยกออกมาอยู่ และบางส่วนย้ายมาจากอำเภอบ้านไผ่ อำเภอแม่ทา และจังหวัดลำปาง กลุ่มย่อยที่สองอยู่ห่างจากกลุ่มย่อยที่หนึ่ง ไปทางทิศใต้ตามถนนลาดยางประมาณ 3 กิโลเมตร ชาวบ้านย้ายมาจากจังหวัดศรีสะเกษ กรุงเทพฯ จังหวัดลำพูน และจังหวัดลำปาง ชาวบ้านจะเป็นเครือญาติกันเฉพาะกับกลุ่มที่มาจากจังหวัดเดียวกัน

1.2 ประวัติชุมชน

จากการศึกษาเอกสารการประชุมของหมู่บ้าน ทำให้ทราบประวัติความเป็นมาทั่ว ๆ ไปของหมู่บ้าน เมื่อนำไปตรวจสอบกับผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ผู้วิจัยสรุปประวัติของหมู่บ้าน ได้เป็น 4 ช่วงเวลาดังนี้คือ

1.2.1 ช่วงสังคมบ้านป่า

1.2.2 ช่วงสัมปทานป่า

1.2.3 ช่วงพิชิตพยาธิ

1.2.4 ช่วงนายทุนกว้านซื้อที่ดิน และการแยกหมู่บ้าน

1.2.1 ช่วงสังคมบ้านป่า จากข้อมูลเอกสารพบว่าเมื่อ พ.ศ. 2493 รัฐบาล ได้มีการ เปิดป่าให้ประชาชนเข้าจับจอง เป็นเจ้าของพื้นที่ในเขตป่าสงวน อำเภอป่าซาง จังหวัด ลำพูน เริ่มตั้งแต่บ้านห้วยไฟ ไปจนถึงบ้านผาเจิบในเป็นแนวยาวประมาณ 10 กิโลเมตร กว้าง 6 กิโลเมตร รวมเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 60 ตารางกิโลเมตร ชาวบ้านที่มาจับจองมาจากท้องที่ต่าง ๆ เช่น อำเภอป่าซาง อำเภอบ้านโฮ่ง และอำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน โดยชาวบ้านเริ่มจับจอง พื้นที่จุดแรกที่บ้านห้วยไฟในปัจจุบัน ชาวบ้านชุดแรกที่เข้ามาจับจองพื้นที่ได้แล้วก็มีการบุกเบิก เป็นไร่ ทำการปลูกข้าว และมีการชักชวนญาติพี่น้องจากบ้านเดิมมาจับจองที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ชาวบ้านที่มาชุดหลังก็ได้บุกเบิกป่าต่อบ้านห้วยไฟเข้าไปเรื่อย ๆ จนถึงประมาณ พ.ศ. 2500 ได้มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งมี 3 ครอบครัวมาจากบ้านหนองยวง ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน บุกเบิก ป่า (บริเวณที่เป็นบ้านผาเจิบในปัจจุบัน) เป็นที่ปลูกข้าว ไร่และใช้เลี้ยงสัตว์ เพราะที่หมู่บ้านเดิมมี พื้นที่ไม่เพียงพอกับประชาชนที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นประเด็นนี้ นายทองล้น ผู้ซึ่งบิดามารดาพาเข้ามา ในหมู่บ้านเป็นรุ่นแรก เล่าให้ฟังว่า

"ทางจากบ้านห้วยไฟไปยังบ้านผาเจิบในเป็นเส้นทาง เกวียนระหว่างพื้นที่ติดต่อกันมีความอุดมสมบูรณ์มีลำห้วยไหลผ่านตลอดปี (ปัจจุบันคือ ลำห้วยแม่อาว) มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่า และของป่าหลายอย่าง"

จากคำบอกเล่าของผู้คนที่เข้ามาอยู่รุ่นแรก ๆ โดยบางคนอพยพตามบิดามารดาเข้ามาตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้าน พอสรุปได้ว่า ในสมัยก่อนหมู่บ้านแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์มาก มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นหนาหนาทึบมีสัตว์ป่ามากมาย ในเวลากลางคืนจะไม่มีชาวบ้านคนใดกล้าออกไปนอกบ้าน เพราะมีสัตว์ป่าที่ดุร้าย เช่น เสือ หมี มากมายเข้ามาหากินอาหารในบริเวณหมู่บ้าน ตอนกลางคืน สัตว์ที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้ เช่น เป็ด ไก่ และสุนัข จะถูกต้อนขึ้น ไปไว้บนบ้าน ส่วนสัตว์เลี้ยงขนาดใหญ่เช่น วัว และควาย ที่ไม่สามารถต้อนขึ้น ไปไว้บนบ้านได้ ก็จะต้องทำคอกอย่างแน่นหนา พืชที่ปลูกไว้ในไร่ เช่น ข้าว และข้าวโพด จะถูกสัตว์ป่ากิน ทำให้เกิดความเสียหายเป็นจำนวนมาก

วิถีการผลิตทั้งหมดของชุมชนในช่วงนี้คือการปลูกข้าว ไร่ และการเลี้ยงสัตว์ ระบบเศรษฐกิจของหมู่บ้านมีลักษณะปิดเพราะยัง ไม่มีการค้าขายกับภายนอก ชาวบ้านมีการเก็บหาของป่า เพื่อใช้แลกเปลี่ยนกันภายในชุมชน ลักษณะการผลิตของชาวบ้านเป็นการผลิตเพื่อยังชีพ

ลักษณะสำคัญของวิถีการผลิตในสังคมบ้านป่านี้ จะมีอิสระจากอำนาจภายนอกชุมชน การจัดการในการผลิตจะขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ดังนั้นคนในชุมชนมักชักชวนญาติพี่น้องมาอยู่ร่วมกัน การบุกเบิกพื้นที่ทำ ไร่ นั้นมีการยึดถือสิทธิการใช้เป็นหลักและขึ้นอยู่กับความสามารถในการใช้แรงงานของแต่ละกลุ่มตระกูล ส่วนการจัดการกับปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน จะใช้วิธีการแก้ปัญหาตามแบบแผนประเพณีดั้งเดิม เช่น การตัดสินปัญหาจะต้องมีการปรึกษากับผู้อาวุโสในชุมชน เป็นต้น

1.2.2 ช่วงสัมปทานป่า ประมาณ พ.ศ.2502 บริษัททำไม้จากจังหวัดลำพูน ได้สัมปทานไม้ในเขตป่าสงวนตั้งแต่บ้านห้วยไฟ ไปจนถึงบ้านผาเจิบใน และบุกรุกเข้าไปเรื่อย ๆ เส้นทางจากบ้านห้วยไฟเข้าไปยังบ้านผาเจิบในจึง เป็นเส้นทางรถลากซุงที่บริษัททำ ไม้ใช้ขน ไม้ ออกจากป่า ซึ่งชาวบ้านได้ใช้เส้นทางนี้แทนทางเกวียนเดิม

การตั้งรกรากในครั้งแรกที่บ้านผาเจิบใน (ปัจจุบัน) มี 3 ครอบครัวเข้ามาบุกเบิกถางป่า เพื่อทำเป็นที่ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ต่อมาจึงมีจำนวนครอบครัวตามเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้น โดยการจับจอง เนื่องจากเส้นทางจากบ้านห้วยไฟ ไปยังบ้านผาเจิบ มีเส้นทางรถลากซุงทำให้สะดวกในการเดินทาง เมื่อ ได้พื้นที่เป็นหลักฐานแล้ว จะกลับ ไปบ้านเดิมและชักชวนญาติพี่น้องมาอยู่มีชาว

บ้านใกล้เคียง เช่น จากอำเภอป่าซาง อำเภอแม่ทา และอำเภอบ้านโฮ่ง ทราบข่าวว่ารัฐบาล เปิดป่าในบริเวณดังกล่าว ก็ทยอยกันมาจับจองพื้นที่เพื่อใช้ทำการเกษตร ผลจากการมีสัมปทานป่า ในชุมชน บริษัทสัมปทานป่า ได้นำคนงานจากภายนอกชุมชนเข้าไป เพื่อตัดไม้และบางส่วนมีการจ้าง คนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนเริ่มมีความสัมพันธ์กับคนจากภายนอก ซึ่งเป็นรากฐานและเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรมแลกเปลี่ยนสิ่งของซึ่งกันและกัน คนงานจากภายนอกชุมชนที่เข้าไปรับจ้างตัดไม้ให้กับบริษัทสัมปทานป่านั้น ส่วนมากจะนำน้ำดื่มติดตัวเข้าไปด้วย โดยจะใช้เกลลอนน้ำมันเครื่องที่ใช้แล้วขนาดบรรจุ 5 ลิตร เป็นภาชนะบรรจุน้ำดื่ม เมื่อคนงานเหล่านี้มีการเคลื่อนย้าย ไปตัดไม้ยังพื้นที่อื่น บางคนได้นำเอาเกลลอนน้ำดังกล่าวแลก เปลี่ยนสินค้ากับคนในชุมชน บางคนก็ขายให้กับคนในชุมชน

วิถีชีวิตของคนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนไปจากการที่เคยผลิตเพื่อยังชีพ เริ่มมีการผลิตเพื่อแลกเปลี่ยนและบางส่วนขาย ชุมชนแห่งนี้เริ่มเป็นชุมชนเปิดเพราะมีเส้นทางรถลากซุง เข้ามาถึงในชุมชน มีชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นนำสินค้าเข้ามาแลกเปลี่ยนและบางส่วนขายให้กับคนในชุมชน

โครงสร้างอำนาจในชุมชนเริ่มเปลี่ยนไปจากเดิมที่เป็นสังคมบ้านป่า เคยมีอิสระขึ้นอยู่กับเครือญาติและประเพณี ในช่วงนี้ทางราชการได้เข้าไปจัดตั้งและดำเนินการให้มีผู้ใหญ่บ้าน (ในขณะนั้นชุมชนดังกล่าวขึ้นกับบ้านห้วยไฟ) รัฐบาลได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในการจัดการทรัพยากรของชุมชน โดยการประกาศให้ป่าเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ ตลอดจนถึงการกำหนดสิทธิในการถือครองที่ดินให้ชาวบ้าน ใบแจ้งสิทธิการครอบครองที่ดินเพื่อรับเอกสารการครอบครอง (ส.ค.1) และมีการเสียภาษีบำรุงท้องที่ ในช่วงสังคมบ้านป่าและช่วงสัมปทานป่านั้น ยังไม่มีการซื้อขายที่ดิน ที่ดินและป่าไผ่ยังมีมาก ชาวบ้านที่เข้ามาในตอนแรกจึงสามารถเข้าจับจองที่ดินเพื่ออยู่อาศัยและทำการเกษตรได้ ซึ่งการทำเกษตรในช่วงนี้ไม่ใช่การเพาะปลูกแบบเข้ม แต่ต้องการใช้ที่ดินค่อนข้างมาก

1.2.3 ช่วงพืชพาณิชย์ ชาวบ้านใช้เส้นทางรถลากซุงเป็นทางคมนาคมจนถึงประมาณ พ.ศ.2513 รัฐบาลได้มีโครงการสร้างถนนลูกรัง จากบ้านห้วยไฟไปยังบ้านผาเจิบในเมื่อกถนนสร้างเสร็จ ในช่วงดังกล่าวยังมีชาวบ้านอพยพเข้าจับจองพื้นที่ในชุมชนบ้านผาเจิบในอยู่เรื่อย ๆ เมื่อจับจองได้พื้นที่แล้วจะทำการปรับพื้นที่โดยการถางป่า ซึ่งลักษณะพื้นที่ของที่ดินและ

ต้น ไม้ในที่ดินก็ เอื้ออำนวย เพราะต้น ไม้ขนาดใหญ่บริษัทหสัมพาน ได้นำออก ไปแล้ว เหลือแต่ต้น ไม้ขนาดเล็กและ ไม้มีค่าน้อย จึงสามารถตัดฟันเผา ได้โดยง่ายและรวดเร็ว ประกอบกับเริ่มมีรถไถขนาดใหญ่ให้ใช้ในการไถ ลากและถอนคอ ไม้ ชาวบ้านส่วนใหญ่ในช่วงนี้หาราย ได้จากการปลูกพืชพาณิชย์เพราะมีการส่งเสริม จากนายทุนนอกหมู่บ้านที่ ได้นำ เมล็ดพันธุ์พืชมา ให้ชาวบ้านปลูกและเป็น ผู้รับซื้อผลผลิต จึงทำให้ชาวบ้านขยายการปลูกกันมาก พืชพาณิชย์มีลักษณะเป็นพืช เดี่ยว เช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ หอมแดง และถั่วเหลือง เพื่อขายสู่ตลาด ในช่วงนี้มีการปลูกพืช เพื่อยังชีพ (ข้าวไร่) น้อยลง จากคำบอกเล่าของนายทองล้นถึงสาเหตุที่ชาวบ้านเลิกปลูกข้าว ไร่ เพราะข้าว ไร่ต้องใช้ เวลานาน คือ ประมาณ 3-4 เดือน จึงจะได้เก็บเกี่ยว การดูแลรักษา ก็ต้องมีการกำจัดวัชพืชถึง 2 ครั้ง ผลผลิตที่ได้ก็ เพียงแค่พอกินในครอบครัว เท่านั้น ชาวบ้าน ไม่สามารถนำข้าว ไร่ ไปขาย ได้ ทั้งนี้เนื่องจากพันธุ์ข้าว ไร่ที่ชาวบ้านปลูกนั้น เป็นพันธุ์พื้นเมือง เมื่อทำการสีเป็นข้าวสารแล้วข้าวจะ มีสีแดง เมื่อหุงสุกแล้วข้าวจะแข็ง ไม่เป็นที่ต้องการของตลาด แต่การปลูกหอมแดงนั้นสามารถทำ กำไรให้ชาวบ้านมาก เมื่อขายหอมแดง ได้แล้ว ไปซื้อข้าวสารมาหุงกินจะคุ้มค่ากว่าการปลูกข้าว ไร่ การขยายตัวอย่างมากของพืชพาณิชย์เหล่านี้ เป็นการกระตุ้นให้เกิดความต้องการในการขยายพื้นที่ เพาะปลูกมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านมีการบุกเบิกพื้นที่ป่าแห่งใหม่เพิ่มมากขึ้น หลังจากมีการตัด ไม้อย่าง กว้างขวางในช่วงก่อน ปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนให้ทำการปลูกพืชพาณิชย์ขยายตัวอย่างมากคือ พืชพาณิชย์ เหล่านี้มีราคาสูง

ในตอนท้ายของช่วงนี้ (ประมาณ พ.ศ. 2515 เป็นต้นมา) ปรากฏว่ามีชาวบ้านที่ย้าย เข้า มาในพื้นที่นี้หลังจากต้องซื้อที่ดินจากคนที่อยู่ในชุมชนก่อน เพราะพื้นที่ในชุมชนมีการจับจองหมดแล้ว ไม่ ว่าที่ดินจะอยู่ในสภาพที่ ได้หักล้างทางพงแล้วหรือว่ายังมีสภาพต้น ไม้เป็นป่าอยู่หรือแม้แต่ เป็นที่อยู่ใน เขตป่าสงวน

1.2.4 ช่วงนายทุนกว้านซื้อที่ดินและช่วงการแยกหมู่บ้าน ในช่วงนี้คนในชุมชน เริ่มมีมากขึ้น การเกษตร ได้พัฒนา ได้สู่การปลูกพืชพาณิชย์ที่สนองต่อความต้องการของตลาดภายนอก ประมาณ พ.ศ. 2530 ชุมชนเริ่มมีการติดตั้ง ไฟฟ้า บ้านห้วย ไพเป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่กว้างมีจำนวนครัวเรือนมาก ซึ่งช่วงนั้นชุมชนบ้านผาเจิบในยังขึ้นกับบ้านห้วย ไพ การพัฒนาเริ่มลำบาก เงินที่ได้รับ

จากรัฐบาลในการพัฒนา ก็ได้น้อย ผู้ใหญ่บ้านจึงมีความคิดที่จะขอแยกบ้านผาเจิบในนออกจากบ้านห้วยไฟ ดังนั้นเมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2531 จึงได้รับอนุมัติจากกระทรวงมหาดไทยให้ชุมชนดังกล่าวแยกออกจากบ้านห้วยไฟ ซึ่งก็คือบ้านผาเจิบใน ในปัจจุบัน

เมื่อชุมชนแยกออกมาตั้งเป็นหมู่บ้านใหม่และมีไฟฟ้าใช้ ประชาชนจากภายนอกทั้งจากในเมืองและต่างจังหวัดเริ่มเข้ามาหาซื้อที่ดินในหมู่บ้านมากขึ้น ในช่วงนี้เกิดมีธุรกิจการซื้อที่ดินทั้งในและนอกเขตป่าสงวน เพื่อทำการเกษตร โดยเฉพาะการปลูกไม้ผล เช่น ลำไย และเพื่อการเก็งกำไร มูลค่าที่ดินในหมู่บ้านเพิ่มสูงขึ้นมาก มีระบบนายหน้าที่อยู่ในหมู่บ้านติดต่อค้าที่ดิน ชาวบ้านขายที่ดินได้แล้วจะเข้าไปจับจองที่ดินในเขตป่าสงวนที่อยู่ทางไกลการคมนาคม ซึ่งส่วนมากจะเป็นเขตป่าสงวนที่ชาวบ้านไม่สามารถคัดค้านได้ลง เพื่อใช้ทำเป็นพื้นที่การเกษตรได้ เนื่องจากช่วงนี้มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้าดูแลอย่างใกล้ชิด

ลุงคำได้เล่าให้ผู้วิจัยถึงเรื่องการขายที่ดิน ดังนี้ "ปี 2535 ลุงชายที่ทั้งหมดประมาณ 25 ไร่ ได้เงิน 335,000 บาท ลุงเอาไปซื้อรถบรรทุกเล็กและเอาไปใช้หนี้ ธกส. แล้วลุงก็ไปอยู่ในที่ของลุงเชย ลุงยังมีที่เหลืออยู่ประมาณ 10 ไร่ แต่ตอนนี้ยังทำอะไรไม่ได้เพราะมันอยู่ในเขตป่าสงวน"

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในชุมชนนี้ เริ่มเกิดขึ้นเมื่อเข้าสู่ช่วงสัมปทานป่า ช่วงพืชพาณิชย์ และชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงมากเมื่อเข้าสู่ช่วงนายทุนกว้านซื้อที่ดิน การเปลี่ยนแปลงจึงมีลักษณะที่เกิดจากอิทธิพลจากภายนอก เข้าสู่พื้นที่ในชุมชน เช่น บริษัทผู้รับสัมปทานป่า เจ้าหน้าที่ของรัฐและพ่อค้าพืช ไร่

1.3 ประชากร ประชากรในหมู่บ้านผาเจิบใน พ.ศ. 2535 มีจำนวนทั้งสิ้น

54 ครอบครัว แบ่งเป็น 3 กลุ่มคือ

- กลุ่มชาวพื้นเมืองมีจำนวน 41 ครอบครัว
- กลุ่มชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีจำนวน 8 ครอบครัว
- กลุ่มชาวภาคกลางมีจำนวน 5 ครอบครัว

จำนวนประชากรเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2535 มีประชากรทั้งสิ้น จำนวน 169 คน
ตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากร

เพศ	ผู้ใหญ่ (แต่งงาน)	วัยรุ่น (โสด)	เด็กในวัยเรียน	เด็กก่อนวัยเรียน	รวม
ชาย	54	24	14	5	97
หญิง	51	8	7	6	72
รวม	105	32	21	11	169

ที่มา : จากการสำรวจเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2535

1.4 ลักษณะที่อยู่อาศัย

หมู่บ้านนี้ทุกหลังคาเรือนสร้างบ้านด้วยไม้ ลักษณะบ้านของชาวบ้านในหมวด 1 เป็นบ้านลักษณะถาวร สร้างด้วยไม้จริง ยกเว้นหลังคาบ้าน ถ้าเป็นบ้านของคนมาอาศัยอยู่รุ่นแรก ๆ หลังคาบ้านจะสร้างด้วยกระเบื้องลอนขนาดเล็ก (ทำจากปูนซีเมนต์ผสมกับทราย ขนาดกว้าง 6 นิ้ว ยาว 10 นิ้ว) ปัจจุบันมีบ้านที่มีหลังคาแบบกระเบื้องลอนขนาดเล็กอยู่ 11 หลังคาเรือน อีกจำนวน 18 หลังคาเรือน หลังคาเป็นแบบกระเบื้องลอนขนาดใหญ่ และมีบางส่วนใช้สังกะสีทำหลังคา บ้านทุกหลังจะสร้างได้ถุนสูง เพื่อใช้ประโยชน์สำหรับเก็บผลผลิตทางการเกษตร บางบ้านก็ใช้ทำเป็นคอกสัตว์ หรือใช้เป็นที่นั่งคุยกันระหว่างเพื่อนบ้านที่ไปมาหาสู่กัน

คง ได้กล่าวนมาแล้วข้างต้น บ้านทุกหลังคาเรือนสร้างด้วย ไม้ที่นำมาจากป่าไผ่หมู่บ้าน แล้วนำมาแปรรูปเอง จากการสังเกตของผู้วิจัยและจากการสนทนากับชาวบ้าน ทำให้ทราบว่าในอดีตบ้านที่เป็นผู้ชายในหมวดที่ 1 นี้ ส่วนมากจะเข้าป่าเพื่อเลื่อย ไม้มาขายหรือ ไม้ก็นำมาสร้างบ้าน ในช่วงฤดูที่ว่างจากการทำงาน ทั้งนี้เนื่องจากว่า ชาวบ้านในหมวดนี้ ส่วนมากจะเข้ามาอาศัยจับจองพื้นที่เป็นรุ่นแรก ซึ่งในระยะเวลาดังกล่าว ป่า ไม้ยังอุดมสมบูรณ์และชาวบ้านสามารถ เข้าไป เอา ไม้มาสร้างบ้าน ได้อย่างสะดวก

ลักษณะบ้านของชาวบ้านในหมวด 2 ส่วนมากจะสร้างได้ทุนเดียวมีจำนวน 17 หลังคาเรือน ที่สร้างแบบถาวร คือ ตัวบ้านทำด้วย ไม้จริงทั้งหมด ยกเว้นหลังคาบ้าน คือ บางส่วนใช้กระเบื้อง บางส่วนใช้สังกะสี ส่วนบ้านที่เหลือจำนวน 8 หลังคาเรือน ตัวโครงสร้างของบ้านทำด้วย ไม้จริงทั้งหมด ส่วนพื้นบ้านและฝาผนังบ้านใช้ฟาก ไม้ไผ่ หลังคาบ้านบางหลังมุงด้วยกระเบื้อง บางหลังมุงด้วย ไม้หูกาคา

1.5 ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศน์

สภาพที่ตั้งของหมู่บ้าน บางส่วนตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน เป็นภูเขา ในสมัยก่อนสภาพป่าสมบูรณ์มาก มีสัตว์ป่า ของป่านานาชนิด มีลำห้วยที่สำคัญไหลผ่านหลายหมู่บ้าน แต่ในระยะ 10 ปีที่ผ่านมาการทำลายป่าเป็น ไปอย่างรวดเร็วมากบริษัททำไม้ ในจังหวัดลำพูนเป็นผู้ได้รับสัมปทาน และป่า ไม้บริเวณรอบ ๆ หมู่บ้าน รวมทั้ง ไม้บนภูเขาและในเขตป่าสงวน ชาวบ้านตัด โค่นลง เพื่อนำเอาพื้นที่มาทำการเกษตร สร้างที่อยู่อาศัยและนำมาแปรรูปจำหน่ายให้แก่พ่อค้าที่เข้ามารับซื้อในหมู่บ้าน เมื่อชาวบ้านมีการตัด ไม้มากประมาณ 3 - 4 ปีมาแล้วลำห้วยแม่อาวเริ่มตื้นเขิน น้ำคือน้ำใช้ของชาวบ้านเริ่มขาดแคลน

สภาพการขาดแคลนน้ำคือน้ำใช้ นอกจากจะส่งผลกระทบต่อการผลิตของชุมชนแล้ว ยังก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งของคนในชุมชนอีกด้วย เช่น ต้นปี พ.ศ. 2533 ชาวบ้านในหมวด 2 ขอให้ผู้ใหญ่บ้านช่วยติดต่อในการหางบประมาณ เพื่อที่จะขุดบ่อบาดาลให้กับหมวด 2 ทั้งนี้เนื่องจากบ่อน้ำตื้นที่มีอยู่เมื่อก่อนถึงฤดูแล้งก็จะ ไม้มีน้ำ ชาวบ้านต้อง ไปตักน้ำ ไกลและบางคนก็ ไปขอน้ำกินจากบ้านที่มีแหล่งน้ำขนาดใหญ่ ซึ่งในส่วนนี้ชาวบ้านในหมวด 2 ก็ไม่ได้รับการตอบสนองจากผู้ใหญ่บ้าน ส่วน

ในหมวด 1 นั้น ชาวบ้านบางส่วนได้ใช้น้ำประปาหมู่บ้าน ซึ่งต่อมาจากบ้านผาเจิบนอก และบางส่วนใช้น้ำจากบ่อบาดาล จากการขัดแย้งเรื่องแหล่งน้ำดื่มเมื่อชาวบ้านไม่ได้รับการตอบสนองจากผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านจึงได้ไปปรึกษากับนายทองล้น (ผู้นำตามธรรมชาติที่ผู้วิจัยศึกษา) โดยนายทองล้นรับปากว่าจะช่วยพูดคุยกับผู้ใหญ่บ้านให้ เมื่อนายทองล้นได้ร่วมประชุมกับผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน สรุปได้ว่า เพื่อเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ไ้ก่อนให้ชาวบ้านในหมวด 2 ทุกคนช่วยกันขุดลอกบ่อน้ำตื้นที่มีอยู่และทางราชการจะซื้อท่อนวแหวนมาใส่ให้ เพื่อป้องกันดิน ไหลเข้าในบ่อเร็วเกินไป เมื่อได้ข้อสรุปดังนี้ชาวบ้านก็พอใจและทุกคนพร้อมที่จะช่วยกัน

2. ลักษณะทางเศรษฐกิจ

2.1 อาชีพ ประชากรในชุมชนประกอบอาชีพดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แสดงอาชีพของประชากรบ้านผาเจิบใน

อาชีพ	จำนวนครอบครัว
ทำสวน	17
รับจ้างทั่วไป	19
ค้าขาย	3
อื่น ๆ	15
รวม	54

ที่มา : จากการสำรวจเมื่อเดือนตุลาคม 2535

หมายเหตุ

1. ทำสวนหมายถึง การทำสวนลำไย บลูฟิช ไร่ และพืชสวนทั่ว ๆ ไป
2. รับจ้างทั่วไปหมายถึง การรับจ้าง เติ๋มดิน บลูก ก้าวจั้วพืชและเก็บเกี่ยว
ผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น
3. อื่น ๆ หมายถึง การเย็บผ้า ไหล เฝ้าถ่าน คัด ไม้พื้น เฝ้าถ่าน เป็นต้น

ตารางนี้แสดงเฉพาะอาชีพหลักของประชากร บางครอบครัวอาจจะทำสวนและรับจ้างทั่วไปด้วย หรือบางครอบครัวที่ไม่มีพื้นที่ทำการเกษตรมีอาชีพรับจ้างทั่วไป แต่อาจจะเข้าพื้นที่บางส่วนปลูกพืชสวน เช่น หอมแดงหรือพริก ข้อสังเกตที่ได้จากการศึกษา คือ ประชากรที่มีอาชีพรับจ้างทั่วไปค่อนข้างมาก คือ จำนวน 19 ครอบครัว และมีประชากรที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ จำนวน 15 ครอบครัวจากจำนวนทั้งหมด 54 ครอบครัว

ชาวบ้านที่มีพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมดปลูกลำไยไว้เป็นพืชหลัก ซึ่งลำไยเหล่านี้ส่วนมากจะมีอายุไม่ถึง 6 ปี (ลำไยเจริญเติบโตยังไม่เต็มที่) ชาวบ้านสามารถที่จะปลูกพืชสวนในระหว่างแถวของลำไยได้ พืชสวนที่นิยมปลูก ได้แก่ หอมแดง พริกชี้ฟ้า และถั่วเหลือง

ชาวบ้านส่วนมากในหมู่บ้านนี้จะมีอาชีพเสริม คือการหาของป่ามาขาย เช่น พริกแห้งต่าง ๆ หน่อไม้ ซึ่งสามารถหารายได้ให้แก่ชาวบ้านได้มากพอสมควร เนื่องจากสภาพของหมู่บ้านในปัจจุบันนี้ป่าไม้ถูกทำลายอย่างรวดเร็วทำให้ของป่าต่าง ๆ ลดจำนวนลง แต่ชาวบ้านก็สามารถหาของป่ามาขายได้ โดยที่ชาวบ้านไปหาของป่าที่บ้านยาง ตำบลหาซุมเงิน อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน (ห่างจากบ้านผาเจิบในประมาณ 15 กิโลเมตร) ซึ่งเป็นหมู่บ้านชาวเขาสภาพป่าไม้ยังอุดมสมบูรณ์ทำให้ยังมีของป่าอีกมาก

จากการสังเกตวิถีชีวิตด้านการพึ่งพิงทรัพยากรจากป่าไม้ พบว่า ชาวบ้านสามารถหาของป่ามาขายได้เกือบตลอดทั้งปี ของป่าที่ชาวบ้านหาขายหารายได้ให้กับครอบครัวของตัวเอง เช่น พริกแห้ง ๆ ชาวบ้านจะเริ่มหาเห็ดมาขายประมาณ ช่วงต้นเดือนกรกฎาคมถึงปลายเดือนกรกฎาคม เมื่อถึงช่วงเห็ดเริ่มออกชาวบ้านจะออกจากบ้านแต่เช้า บางครอบครัวไปทั้งสามีและภรรยา บางครอบครัวไปเป็นบางคน การเดินทางไปหาเห็ดของชาวบ้าน มีการใช้รถจักรยานยนต์ และเช่ารถยนต์ของพ่อค้าในหมู่บ้านไปหาเห็ด คอนเียนในวันเดียวกัน ชาวบ้านที่ไปหาเห็ดก็จะกลับมาพร้อมกับถุงเห็ด แล้วนำเห็ดที่หามาได้บางส่วนเก็บไว้สำหรับเป็นอาหารที่บ้าน ส่วนที่เหลือก็จะนำไปขาย

ให้กับพ่อค้าในหมู่บ้าน จากการสนทนากับพ่อค้าที่รับซื้อเห็ดในหมู่บ้านและชาวบ้านที่ไปหาเห็ด ได้ข้อมูลตรงกันว่าชาวบ้านสามารถหาเห็ดมาขายได้เฉลี่ยวันละประมาณ 100-170 บาทต่อคน เมื่อสิ้นสุดฤดูกาลหาเห็ดแล้ว ชาวบ้านก็จะมีรายได้จากการหาหน่อไม้ ซึ่งเป็นช่วงประมาณเดือนสิงหาคมถึงประมาณเดือนตุลาคม หน่อไม้ก็เช่นเดียวกันกับเห็ดคือ ชาวบ้านต้องไปหาที่บ้านยาง การเดินทางไปหาหน่อไม้ และการขายก็เช่นเดียวกันกับเห็ด

2.2 ช่วงเวลาการทำงานในรอบปีและไปหาหน่อไม้ในชุมชน

ชาวบ้านที่มีพื้นที่ทำกินส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม ชาวบ้านบางส่วนที่ไม่มีพื้นที่ทำกินจะเข้าพื้นที่ของผู้อื่นทำการเกษตรกรรม พืชที่ปลูกและช่วงเวลาการปลูกแสดงดังตาราง

ตารางที่ 3 แสดงปฏิทินการปลูกพืชและการกระจายแรงงาน

มค. กพ. มีค. เมษ. พค. มิย. กค. สค. กย. ตค. พย. ธค.

"ระบบการปลูกพืช"

ข้าวไร่

หอมแดง/พริกชี้ฟ้า

ถั่วเหลือง

"การกระจายแรงงาน"

ปลูกข้าวไร่

เก็บเกี่ยวข้าวไร่

ปลูกหอม/พริก

เก็บเกี่ยวหอม/พริก

ปลูกถั่วเหลือง เก็บเกี่ยวถั่วเหลือง

เก็บเกี่ยวลำไย

ออกรับจ้างนอกหมู่บ้าน

จากการวางจะเห็นได้ว่าพืชที่ชาวบ้านปลูกมี หอมแดง พริกชี้ฟ้า ถั่วเหลืองและข้าวไร่

ข้าวไร่ เป็นพืชหลักที่ชาวบ้านปลูกกันทั่วครัวเรือนเมื่อเข้ามาอยู่ในชุมชนนี้ใหม่ ๆ เนื่องจากว่าชาวบ้านปลูกข้าวไร่เพื่อไว้ใช้บริโภคในครัวเรือน วิธีการปลูกข้าวไร่ของชาวบ้าน แต่ก่อนนั้นจะใช้แรงงานคนในการปรับพื้นที่ให้เรียบ การปลูก การกำจัดวัชพืชและการเก็บเกี่ยวชาวบ้านจะมาช่วยกันในการทำกิจกรรมดังกล่าว ซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า "การเอามือ" (การลงแขก) การปลูกข้าวไร่แต่ก่อนยัง ไม่มีการใส่ปุ๋ยและใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช เนื่องจากว่าพื้นที่ที่ใช้ปลูกข้าวไร่ เป็นพื้นที่เปิดใหม่ดินยังมีความอุดมสมบูรณ์ และยัง ไม่มีศัตรูพืชระบาด ผลผลิตที่ได้จึงพอเพียงสำหรับการบริโภคตลอดปีของครอบครัว

พ.ศ. 2513 ชาวบ้านส่วนมาก ได้ลดพื้นที่การปลูกข้าวไร่ลง และปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์แทน เนื่องจากมีนายทุนจากในเมืองนำเมล็ดพันธุ์มาให้ปลูกและ เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตจะมีนายทุนมารับซื้อผลผลิตในชุมชน ในช่วง 3-4 ปีแรกราคาข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ดีมาก จึงทำให้ชาวบ้านขยายพื้นที่การเพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และลดพื้นที่การปลูกข้าวไร่ลงเรื่อย ๆ ประมาณ พ.ศ. 2520 นายทุนเริ่มนำปุ๋ยและสารเคมีในการป้องกันกำจัดศัตรูพืช เข้ามาให้ชาวบ้านใช้ ทั้งนี้เนื่องจากว่าผลผลิตของข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เริ่มลดลง เพราะดินเริ่มขาดความอุดมสมบูรณ์ ประกอบกับมีศัตรูพืชระบาดทำลายข้าวโพด เมื่อชาวบ้านมีการใช้ปุ๋ยและสารเคมีปราบศัตรูพืชก็ เท่ากับว่าชาวบ้านต้องเพิ่มต้นทุนการผลิตสูงขึ้นไป ประมาณ พ.ศ. 2522 เป็นต้นมา ราคาข้าวโพดลดลงเรื่อย ๆ ทำให้ชาวบ้านที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ขาดทุนมาตลอด จนทำให้บางครอบครัวเลิกจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

พ.ศ. 2524 ชาวบ้านไม่สามารถขายข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ได้ เนื่องจากผลผลิตข้าวโพดมีมากและราคาต่ำ ทำให้ไม่มีนายทุนเข้ามารับซื้อผลผลิตข้าวโพดในชุมชน ชาวบ้านที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ได้มีการปรึกษากัน ต่อมา ได้ตัวแทน 4 คน ไปติดต่อพ่อค้าที่จังหวัดเชียงใหม่ให้เข้ามาซื้อข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในชุมชนทำให้ชาวบ้านสามารถขายข้าวโพด ได้ทั้งหมด

ตัวแทนชาวบ้านจำนวน 4 คน ที่ไปติดต่่อนายทุนในจังหวัดเชียงใหม่ให้มารับซื้อข้าวโพดจากชาวบ้านนั้น ปัจจุบันมี 2 คนที่ยังอยู่ในชุมชนคือ นายทองล้น สุขา และนายณรงค์ สุวรรณสุระ ปัจจุบันทั้ง 2 คน ก็ยังมีบทบาทด้านต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งทั้ง 2 คนเป็นผู้นำตามธรรมชาติที่ผู้วิจัยทำการศึกษา

พ.ศ. 2525 ไม่มีครอบครัวใดในชุมชนปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์อีก เนื่องจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในแต่ละฤดูกาลต้องใช้พื้นที่ไม่ต่ำกว่า 5-7 ไร่ ต่อครอบครัวจึงจะทำให้ได้เงินประมาณ 5,000-7,000 บาทต่อฤดูกาล ผลผลิตและราคาของข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ลดลงเรื่อย ๆ รวมทั้งการขยายผลผลิตยาก ชาวบ้านจึงเลิกปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และเริ่มปลูกหอมแดง ทั้งนี้เพราะใน พ.ศ. 2524 มีชาวบ้านจากอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดลำพูน มาเช่าพื้นที่ของชาวบ้านในชุมชนเพื่อใช้ปลูกหอมแดงและมีการจ้างคนในชุมชนปลูกดูแลรักษาและเก็บเกี่ยวหอมแดงด้วย ในช่วงดังกล่าวชาวบ้านมีพื้นที่ว่างมาก เนื่องจากชาวบ้านปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์น้อยลง เมื่อชาวบ้านเห็นว่าหอมแดงปลูกแล้วขายได้ราคาดี จึงได้เริ่มทดลองปลูกหอมแดง ในครั้งแรก ทดลองปลูกครอบครัวละไม่เกิน 1 - 2 ไร่ ในช่วงที่ชาวบ้านเริ่มทดลองปลูกหอมแดงทุกครอบครัวยังมีการปลูกข้าวไร่ตามปกติ

วิธีการปลูกหอมแดงของชาวบ้านคือ จะเริ่มเตรียมพื้นที่ประมาณปลายเดือนพฤษภาคม เพื่อรอน (มีการใช้รถไถขนาดเล็กและขนาดใหญ่ในการไถพื้นที่) จนกว่าฝนจะมามาก ประมาณปลายเดือนมิถุนายน จึงลงมือไถและคราดพื้นที่และลงมือปลูกหอมแดง เมื่อปลูกเสร็จจะเป็นการดูแลรักษาและสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ประมาณปลายเดือนกันยายนเป็นต้นไป การขายหอมแดงของชาวบ้านนั้นจะมีนายทุนจากนอกหมู่บ้านมาติดต่อซื้อถึงในไร่

ช่วง พ.ศ. 2525-2529 ผลผลิตและราคาของหอมแดงในชุมชนดีมาก คือ รายได้ของชาวบ้านจากการปลูกหอมแดงต่อพื้นที่ 1 ไร่ เมื่อหักต้นทุนทั้งหมด โดยยกเว้นค่าแรงงานของเจ้าของแล้วจะมีกำไร ประมาณ 5,000-7,000 บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผลผลิตและราคาของหอมแดงในแต่ละปี จึงทำให้ชาวบ้านเพิ่มการขยายการผลิตหอมแดงมากขึ้นทุกปี จนถึง พ.ศ. 2528 ชาวบ้านส่วนมากจะเลิกปลูกข้าวไร่และปลูกหอมแดงแทนทั้งหมดเหลือเพียง จำนวน 3 ครอบครัวเท่านั้นที่ยังปลูกข้าวไร่ร่วมกับหอมแดงด้วย (2 ใน 3 ครอบครัวที่ยังมีการปลูกข้าวไร่ คือ ครอบครัว นายทองลัย และครอบครัว นายณรงค์)

พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ต้นทุนการผลิตหอมแดงของชาวบ้านเริ่มสูงขึ้น เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของดินลดลง มีศัตรูพืชระบาดมากขึ้นทำให้ชาวบ้านต้องมีการใช้ปุ๋ยและสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชเพิ่มขึ้น ประกอบกับสภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวย เช่น บางปีเกิดความแห้งแล้งหรือบางปีปริมาณน้ำฝนมาก เกินไป ดังตาราง เปรียบเทียบต้นทุนการผลิตหอมแดงต่อไร่

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบต้นทุนการผลิตหอมแดงต่อไร่

รายการ	พ.ศ. 2525-2529	พ.ศ. 2530-2535	หมายเหตุ
	จำนวนเงิน (บาท/ไร่)	จำนวนเงิน (บาท/ไร่)	
การเตรียมดินทำแปลง	700	1,000	
ค่าพันธุ์หอมแดง	1,500	2,250	
ค่าพวงคลุมแปลง	350	500	
ค่าจ้างแรงงาน			
- ค่าจ้างปลูก	500	850	
- ค่าจ้างคลุมพวง	150	250	
ค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษา			
- ค่าแรงงานในการกำจัดวัชพืช	200	290	
- ค่าปุ๋ยเคมี	300	700	
- ค่าสารเคมีกำจัดวัชพืช	200	320	
- ค่าสารเคมีป้องกันกำจัด โรคและแมลง	500	1,400	
ค่าใช้จ่ายในการเก็บเกี่ยวและขนส่ง	500	750	
รวม	4,900	8,310	

จากการวางจะเห็นว่าต้นทุนการผลิตหอมแดงที่เพิ่มขึ้นอย่างมาก คือ ค่าปุ๋ยเคมี ช่วง พ.ศ. 2525 - 2529 ประมาณ 300 บาทต่อการผลิตหอมแดง 1 ไร่ แต่พอถึงช่วง พ.ศ. 2530-2535 ค่าปุ๋ยเคมีที่ชาวบ้านใช้เพิ่มเป็น 700 บาทต่อการผลิตหอมแดง 1 ไร่ เนื่องจากช่วงแรกชาวบ้านใช้ปุ๋ยเคมีเพียง 1 กระสอบเท่านั้น แต่ต่อมากต้องใช้น้ำถึง 2 กระสอบต่อการผลิตหอมแดง 1 ไร่ ในการใช้น้ำเพิ่มเป็น 2 กระสอบก็ไม่สามารถที่จะเพิ่มผลผลิตหอมแดง ได้มาก เท่าที่ควร ทั้งนี้เนื่องจากดินเริ่มเสื่อมคุณภาพ ปัจจัยที่ทำให้ค่าใช้จ่ายในการผลิตหอมแดง เพิ่มขึ้นอย่างมากอีกประการหนึ่ง ค่าสารเคมีในการป้องกันกำจัด โรคและแมลงในช่วง พ.ศ. 2525-2529 ชาวบ้านใช้ประมาณ 500 บาทต่อการผลิตหอมแดง 1 ไร่ พอถึงช่วง พ.ศ. 2530-2535 ชาวบ้านต้องเสียค่าใช้จ่ายในการใช้สารเคมีป้องกันกำจัด โรคและแมลง ประมาณ 1,400 บาทต่อการผลิตหอมแดง 1 ไร่

โดยภาพรวมแล้วชาวบ้านใช้สารเคมีป้องกันกำจัด โรคและแมลงในการปลูกหอมแดง ในปริมาณที่มากและการใช้สารเคมีดังกล่าวจะมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งนี้เนื่องจาก โรคและแมลงจะมีการปรับตัวและดื้อต่อสารเคมีที่ชาวบ้านใช้ ซึ่งในอนาคตจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและคนของชุมชน

ถั่วเหลือง ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจใหม่อีกชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านเริ่มทดลองปลูกกัน เมื่อประมาณ พ.ศ. 2530 ผู้ที่นำพันธุ์ถั่วเหลือง เข้ามาให้ชาวบ้านปลูกครั้งแรกคือ ผู้นำที่เป็นทางการคนหนึ่งของชุมชน (รายละเอียดบรรยายในผู้นำที่เป็นทางการ) ถั่วเหลืองที่ชาวบ้านปลูกจะเป็นถั่วเหลืองรุ่นปลายฝน เป็นพืชที่สอง หลังจากที่ดินชาวบ้านเก็บเกี่ยวหอมแดงออกจากพื้นที่แล้ว และจะสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตถั่วเหลือง ได้ประมาณต้นเดือนธันวาคมเป็นต้นไป ถั่วเหลือง เมื่อเทียบกับหอมแดงแล้ว แนวโน้มการขยายตัวของ การปลูกถั่วเหลืองจะเป็นไปอย่างช้า ๆ และมีจำนวนเพิ่มขึ้น ไม่มาก เนื่องจากการปลูกถั่วเหลืองในพื้นที่ 1 ไร่ นั้น เมื่อหักต้นทุนยกเว้นค่าแรงงานของเจ้าของออกแล้ว ชาวบ้านจะได้กำไรประมาณไร่ละ 1,500 - 2,000 บาท ถ้าจะให้ได้กำไรมากกว่านี้ ชาวบ้านต้องใช้พื้นที่ในการปลูกถั่วเหลืองจำนวนมาก แต่ในปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีพื้นที่เป็นของตนเอง ถ้าชาวบ้านจะเช่าพื้นที่ เพื่อใช้ปลูกถั่วเหลืองอย่างเดียวยังจะไม่คุ้มกับการลงทุน เพราะค่าเช่าพื้นที่ประมาณไร่ละ 300 - 400 บาท ถ้าพื้นที่นั้น ไม่ได้ปลูกหอมแดงมาก่อน ชาวบ้านจะต้องใส่ปุ๋ยให้กับถั่วเหลืองจึงจะทำให้ผลผลิตของถั่วเหลืองดี ซึ่งไม่คุ้มกับการลงทุน ถั่วเหลืองจึงมีการปลูกเฉพาะ

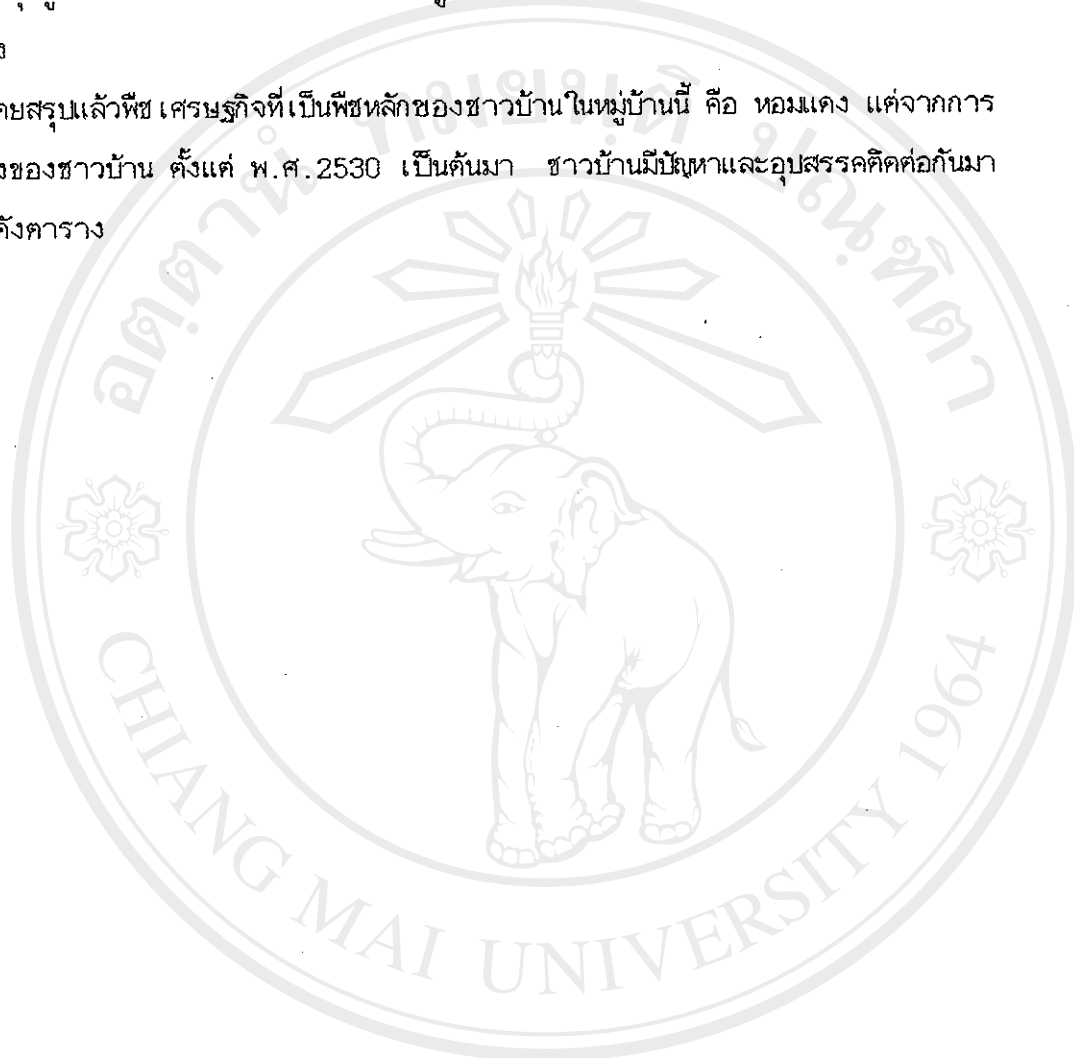
พื้นที่ที่มีการปลูกหอมแดง เมื่อชาวบ้านเก็บเกี่ยวหอมแดงออกแล้ว เป็นปลายฤดูฝนไม่สามารถที่จะปลูกพืชอื่น ได้อีก เนื่องจาก ไม่มีน้ำที่จะใช้ทำการ เกษตร ได้ชาวบ้านจึงปลูกถั่ว เหลือง ได้อย่างเดียว เท่านั้น เพราะถั่ว เหลือง ไม่ต้องการปริมาณน้ำมากนัก

ลำ ไย ชาวบ้านที่มีพื้นที่ทำการ เกษตรทั้งหมดจะปลูกลำ ไย ไว้เป็นพืชหลักทุกปีในหมู่บ้านนี้ เมื่อลำ ไย เริ่มติดผล จะมีนายทุนจากแหล่งต่าง ๆ เข้ามาเหมาซื้อล่วงหน้า เมื่อตกลงราคากันแล้ว นายทุนจะมัดจำเงินไว้บางส่วน โดยทั่วไปประมาณ 2,000 - 3,000 บาท แล้วให้เจ้าของสวน เป็นผู้ดูแลลำ ไย และนายทุนจะจ่ายเงินส่วนที่เหลือทั้งหมดเมื่อมาเก็บเกี่ยวผลผลิต แต่ถ้าวีถึงเวลาเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วราคาลำ ไยขณะนั้นต่ำ และนายทุนก็จะ ไม่มาติดต่อกับ เจ้าของสวนจะหาแหล่งขายให้กับคนอื่นต่อไป มีครั้งหนึ่งที่นายทุนชื่อ เหมา สวนลำ ไย เมื่อตอนเริ่มติดผลราคาทั้งหมด 32,000 บาท แล้วเมื่อลำ ไยถึงเวลาเก็บเกี่ยวนายทุนชายนามลำ ไย ได้เป็นเงิน 101,000 บาท ชาวบ้านเรื่องนี้ชาวบ้านส่วนมากจะทราบ และได้มีการพูดคุยกันถึงเรื่องการที่ชาวบ้านเสียเปรียบนายทุนอย่างมาก สำหรับนายณรงค์ไม่ขายเหมาสวน เมื่อตอนลำ ไยติดลูกเล็ก ๆ เขาบอกว่า "เป็นการเสียเปรียบนายทุน ถ้าวีราคาลำ ไยดีเขาก็ ไม่มาเก็บผลเมื่อราคาดีเขาจึงมาเก็บผล ผมจึงไม่ขายแต่ผมทำอย่างนี้คือ เมื่อลำ ไยใกล้ถึงเวลา เก็บเกี่ยวผมจะไปหานายทุนที่รับซื้อลำ ไย เพื่อส่งต่างประเทศ แล้วจะตกลงกันเรื่องการจัดการลำ ไยและราคา วิธีการนี้ ผมจะขาย ได้ราคาดีกว่าการขายเหมาสวนตอนเริ่มติดผล "ผมเคยบอกชาวบ้านให้ลองทำแบบผมดูตอนปีแรก ๆ ที่ผมทำก็ ไม่ใครทำตาม แต่เดี๋ยวนี้มีหลายคนมาให้ผมพา ไปหานายทุน เพื่อคุยกันเรื่องราคาและการจัดการลำ ไย ที่ส่วนมากชาวบ้านยังไม่ทำตามเพราะเมื่อลำ ไยติดผลเล็ก ๆ ชาวบ้านขาดเงิน เนื่องจากต้องใช้เงินบางส่วนในการลงทุนสูบน้ำใส่ต้นลำ ไย เมื่อนายทุนมาเหมาสวนและจ่ายเงินล่วงหน้าบางส่วน ชาวบ้านก็พอที่จะมีเงินใช้ จึงจำเป็นต้องขายตอนที่ผลผลิตยังเล็ก"

การออกไปรับจ้างแรงงานนอกหมู่บ้านเป็นวิธีการหารายได้ของชาวบ้านอีกวิธีหนึ่งซึ่งการออกไปรับจ้างแรงงานนอกหมู่บ้านนี้ ส่วนมากจะเริ่มออกไปช่วงต้นเดือนมกราคม เนื่องจากทำการเกษตรภายในหมู่บ้านเสร็จสิ้นหมดแล้ว และหมู่บ้านอื่น ๆ (ที่มีการทำนาข้าว) จะเป็นช่วงเริ่มเก็บเกี่ยวข้าว การออกไปรับจ้างแรงงานนอกหมู่บ้านจะมีคนในหมู่บ้านคือ นายณรงค์ เป็นผู้ไปติดต่อหาคนที่หมู่บ้านอื่นแล้วจะมานบอกชาวบ้าน รวมทั้ง เป็นผู้พาชาวบ้าน ไปทำงานดังกล่าว การ ไปทำงาน

จะเดินทาง ไปคอนเช้าและกลับคอนเย็น อัตราค่าจ้างผู้ชายจะได้วันละ 80 บาท ผู้หญิงจะได้วันละ 70 บาท เหตุที่ผู้ชาย ได้มากกว่าหึ่งนี้เนื่องจากว่าผู้ชายต้องมีหน้าที่ในการแบกหามด้วยซึ่งเป็นงานที่ต้องใช้กำลัง

โดยสรุปแล้วพืชเศรษฐกิจที่เป็นพืชหลักของชาวบ้านในหมู่บ้านนี้ คือ หอมแดง แต่จากการปลูกหอมแดงของชาวบ้าน ตั้งแต่ พ.ศ.2530 เป็นต้นมา ชาวบ้านมีปัญหาและอุปสรรคติดต่อกันมา โดยตลอด ดังตาราง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 5 ปัญหาและอุปสรรคในการผลิตหอมแดง

พ.ศ.	ปัญหาและอุปสรรค	หมายเหตุ
2530	เกิดความแห้งแล้งและ เริ่มมีโรคระบาด	ชาวบ้านบางครอบครัวขาดทุน บางครอบครัวมีกำไรแต่ไม่ มากนัก
2531	ฝนมาก เกิน ไนและมีโรคระบาด	ชาวบ้านบางครอบครัวขาดทุน บางครอบครัวมีกำไรแต่ไม่ มากนัก
2532	ไม่มีปัญหา	ราคาหอมแดงดีมาก แต่ ชาวบ้านส่วนมาก ไม่ได้ปลูก ปลูกหอมแดงมีชาวบ้านบางส่วน เท่านั้นที่ปลูก มีบางครอบครัว ที่ปลูกประมาณ 3-4 ไร่ ได้ กำไร เป็นจำนวนเงินแสนบาท
2533	ราคาคงต่ำ	ชาวบ้านส่วนมากจะ เข้าพื้นที่ ปลูกหอมแดง แต่ไม่ค่อยคุ้มค่า กับการลงทุนเพราะราคา หอมแดงต่ำ
2534	ศัตรูพืชระบาดหนัก	ชาวบ้านส่วนมาก เข้าพื้นที่ ปลูกหอมแดงและขาดทุนทุก ครอบครัว เฉลี่ยขาดทุน ไร่ละ ประมาณ 4,000-5,000 บาท
2535	ไม่มีปัญหา	ราคาหอมแดงดีมาก แต่มี ชาวบ้านปลูกน้อยครอบครัว

จากตาราง ผลจากภาวะดังกล่าว ชาวบ้านต้องมีหนี้สินเพิ่มมากขึ้น อันเนื่องมาจากการผลิตไม่ได้ผล จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านทุกคนต่างยืนยันตรงกันว่า ราคาและศัตรูพืชระบาดเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ชาวบ้านต้องตกอยู่ในภาวะหนี้สินมาจนถึงปัจจุบัน แม้ชาวบ้านมีหนี้สินอยู่บ้างแล้ว แต่เมื่อประสบกับภาวะดังกล่าวก็ทำให้หนี้สินพอกพูนเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก

ในการแก้ปัญหาหนี้สินของชาวบ้าน จากการสังเกตพบว่า ชาวบ้านมีวิธีแก้ไขปัญหาคือการกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) มีการรวมกลุ่มกันของผู้ปลูกหอมแดงในหมู่บ้านเพื่อการติดต่อขายให้กับนายทุนที่ให้ราคาสูง เช่น เมื่อปลายเดือนตุลาคม พ.ศ. 2535 หอมแดงที่ชาวบ้านปลูกไว้เริ่มที่จะเก็บเกี่ยวได้แล้ว และได้มีนายทุนจากในเมืองมารับซื้อผลผลิตหอมแดง โดยเริ่มแรกนายทุนจะเลือกหอมแดงของชาวบ้านที่ดีที่สุด 2 คน หนึ่งในจำนวนนี้มีของ นายณรงค์ ด้วย (ผู้นำตามธรรมชาติทางด้านการเศรษฐกิจ) นายทุนเสนอราคาหอมแดงกลาง ๆ ค่อนข้างสูง (ครั้งนั้นนายทุนให้ราคาก็โลกริมละ 8 บาท) แต่ทั้งสองคนก็ยัง ไม่ขายให้นายทุนดังกล่าว เมื่อ นายทุนออกไปจากหมู่บ้านแล้ว เวลาต่อมา ได้มีชาวบ้านที่ปลูกหอมแดงทยอยกันมาที่บ้าน นายณรงค์ จำนวน 12 คนรวมทั้งคนที่นายทุนเคยเสนอราคาหอมแดงพร้อมกับนายณรงค์ ชาวบ้านทั้งหมดได้แลกเปลี่ยนความเห็นกันถึงเรื่องราคาหอมแดงที่นายทุนได้เสนอไว้ นายณรงค์ให้เหตุผลว่าที่ตนเองยังไม่ขายหอมแดงให้นายทุนในวันนั้น แม้นายทุนจะเสนอราคาซื้อไว้สูงก็ตาม เพราะถ้าเขาขาย นายทุนจะกดราคาหอมแดงของชาวบ้านรายต่อ ๆ ไปได้ โดยนายทุนจะอ้าง เหตุผลว่า หอมแดงของนายณรงค์ที่มีหัวใหญ่มีราคาเพียง 8 บาทของชาวบ้านรายอื่น ไม่ค่อยสวยนายทุนก็จะกดราคาให้ต่ำลง ได้มากกว่านี้ ทำให้ชาวบ้านที่ขายหอมแดงทีหลังจะขาย ได้ในราคาที่ต่ำ เมื่อเป็นเช่นนี้ชาวบ้านที่มาร่วมทั้ง 12 คน ได้เสนอให้นายณรงค์ไปติดต่ोनายทุนรายอื่นมารับซื้อหอมแดงในหมู่บ้าน วันต่อมา นายณรงค์ได้พานายทุนจำนวน 2 รายมารับซื้อหอมแดงชาวบ้านที่มีหอมแดงหัวขนาดใหญ่ก็สามารถขาย ได้ก็ โลกริมละ 9 บาท ส่วนผู้ที่มีหอมแดงขนาดเล็กไม่ค่อยใหญ่มากนัก สามารถขายได้ประมาณก็ โลกริมละ 7.80-8.20 บาท ชาวบ้านทุกคนพอใจมากกับราคาหอมแดงในปีนั้น ชาวบ้านโดยทั่วไปเล่าถึงนายณรงค์ว่า

" ไม่ใช่หอมแดงอย่างเดียวกับที่เราได้รงค์ช่วย (รงค์ คือ นายณรงค์) พี่ช้ทุกอย่างที่ชาวบ้านปลูก เมื่อมีปัญหาเราจะให้รงค์ช่วยหาพ่อเลี้ยงให้ (พ่อเลี้ยงคือนายทุนที่จะมารับซื้อผลผลิต) เพราะว่าเขารู้จักกับคนในเมืองมาก "

เศรษฐกิจ โดยการรวมเป็นกลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าเพื่อเป็นการหารายได้เสริม จากการที่ผู้วิจัย ได้สนทนากับนางบัวลอย (ผู้นำกลุ่มเย็บผ้า) ทำให้ทราบว่าเมื่อ พ.ศ. 2533-2534 ชาวบ้านส่วนมากขาดทุนจากการปลูกหอมแดงอย่างมาก และในหมู่บ้านนี้เมื่อหมดฤดูฝนชาวบ้านจะว่างงาน ตนเองจึงคิดว่าชาวบ้านโดยเฉพาะผู้หญิงน่าจะมีความรู้เพื่อที่จะหารายได้มาช่วยในครอบครัว นางบัวลอยจึงได้ชักชวนผู้หญิงในหมู่บ้าน โดยเริ่มจากญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านที่รู้จักเย็บผ้า ให้มาเรียนเย็บผ้ากับตนเอง โดยไม่คิดค่าสอน และเมื่อเย็บเป็นแล้วจะหาผ้ามาให้เย็บเพื่อเป็นการเสริมรายได้ต่อมาเมื่อผู้หญิงในหมู่บ้านเห็นว่าการเย็บผ้าสามารถที่จะทำเป็นอาชีพ ได้จึงมีผู้หญิงในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงมาเรียนเพิ่มมากขึ้น

2.3 ขนาดการถือครองที่ดิน

ประชากรในชุมชนบ้านผาเจิบในมีขนาดของการถือครองที่ดินดังนี้

ตารางที่ 6 แสดงการถือครองที่ดินของประชากรในชุมชนผาเจิบใน

ขนาดที่ดินที่ถือครอง (ไร่)	จำนวนครัวเรือน
0	27
1 - 3	15
4 - 6	7
7 - 9	3
10 - 12	2
รวม	54

ที่มา : จากการสำรวจเมื่อเดือนตุลาคม 2535

หมายเหตุ

ขนาดที่ดินที่ถือครอง ในที่นี้หมายถึง พื้นที่ที่มีการถางป่าออกและใช้พื้นที่นั้นปลูกพืช ซึ่งรวมถึงพื้นที่ที่มีหนังสือรับรองการทำประโยชน์ และพื้นที่ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ พื้นที่อยู่ในเขตป่าสงวน แต่ชาวบ้านบุกรุกถางป่าทำการเกษตร ในที่นี้ ไม่รวมถึงการถือครองที่ดินของชาวบ้านที่อยู่ในเขตป่าสงวนที่ยัง ไม่สามารถถางป่าได้ จึงเก็บเพื่อใช้ทำการ เกษตรและบริเวณบ้านซึ่ง เป็นที่อยู่อาศัย

จากการสังเกตพบว่า ข้อมูลเกี่ยวกับขนาดของการถือครองที่ดินมีการ เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เมื่อทำการสำรวจวันนี้และเมื่อวัน ไปประมาณ 15 วัน อาจจะมีการ เปลี่ยนแปลงและเป็นการ เปลี่ยนแปลงรวดเร็วมาก เพราะมีการซื้อที่ดินจากคนนอกหมู่บ้านและจากคนกรุงเทพฯ นายทุนที่เข้ามาซื้อที่ดิน ในหมู่บ้านจะซื้อทั้งพื้นที่ที่มีและ ไม่มีใบ เอกสารสิทธิ์ แม้อยู่ในเขตป่าสงวนแต่ก็มีการซื้อขายกัน

เพื่อให้ ได้ข้อมูลที่ชัดเจนขึ้น ผู้วิจัยจึงนำข้อมูลมาหาความสัมพันธ์กันระหว่างการถือครองที่ดินกับอาชีพของคนในชุมชนดังกล่าว

ตารางที่ 7 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพหลักกับการถือครองที่ดินของหมู่บ้านผาเงาใน

ขนาด ที่ดินที่ ถือครอง (ไร่)	อาชีพ	ทำสวน	รับจ้างทั่วไป	ค้าขาย	อื่น ๆ	รวม
0		3	15	1	8	27
1 - 3		5	4	-	6	15
4 - 6		4	-	2	1	7
7 - 9		3	-	-	-	3
10 - 20		2	-	-	-	2
รวม		17	19	3	15	54

จากตารางจะเห็นว่า ประชากร ไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง ส่วนมากจะประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปคือ มีจำนวน 15 ครอบครัว ส่วนประชากรที่ประกอบอาชีพทำสวน แต่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ต้องเช่าที่ของคนอื่นทำสวน มีจำนวน 3 ครอบครัว มีอาชีพค้าขาย 1 ครอบครัว และมีอาชีพอื่น ๆ อีกจำนวน 8 ครอบครัว ประชากรที่ไม่มีที่ดินถือครองเหล่านี้ ส่วนมากเคยมีการถือครองที่ดินมาก่อน ต่อมาได้ขายที่ดินให้กับนายทุน แต่ก็ยังมีอยู่หลายครอบครัวที่เข้าไปจับจองที่ดินในเขตป่าสงวน แต่พื้นที่ดังกล่าว ยังเป็นป่าไม่สามารถที่จะตัดไม้ได้ โลงเตียนเพื่อใช้เป็นพื้นที่ทำการเกษตรได้ เนื่องจากปัจจุบันมีเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้าดูแล สำหรับชาวบ้านที่มีการถือครองที่ดินส่วนมากถือครองที่ดินขนาด 1-3 ไร่ มีจำนวน 15 ครอบครัว ทุกครอบครัวจะทำสวนในพื้นที่ของตนเองเมื่อหมดฤดูทำสวนแล้ว จะมีจำนวน 4 ครอบครัวที่รับจ้างทั่วไปและมีจำนวน 6 ครอบครัวที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ

3. ลักษณะทางสังคมและการเมือง

3.1 ประเพณีและวัฒนธรรม

หมู่บ้านนี้ยังไม่มีวัด ถ้ามีพิธีกรรมทางศาสนา จะนิมนต์พระจากที่อื่นแต่มีผู้นำทางศาสนาอยู่ในหมู่บ้าน เป็นผู้ทำพิธีกรรม สถานที่จะใช้ประกอบพิธี คือ อาคารอเนกประสงค์ ซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านผาเงินนอก

ชาวบ้านส่วนมากยังคงมีความเชื่อเรื่องเกี่ยวกับผี ซึ่งในหมู่บ้านมีผู้นำทางศาสนาเป็นผู้สูงอายุ ประกอบทำพิธีกรรมต่าง ๆ ผู้วิจัย ได้สนทนาและสัมภาษณ์ผู้นำทางศาสนา ทราบว่าชาวบ้านส่วนมากก่อนที่จะลงมือปลูกพืช จะต้องมีการ เลือกว่าวันที่จะลงมือปฏิบัติงานก่อนในแต่ละ เดือนจะมีวันเสีย (วันที่ไม่ดี วันอัปมงคล) ที่แตกต่างกันในแต่ละ เดือนจะมีวันเสียดังนี้

เดือน			วันเสีย	
เกียง (หนึ่ง)	ห้า	เก้า	วันอาทิตย์	วันจันทร์
ยี่ (สอง)	หก	สิบ	วันอังคาร	
สาม	เจ็ด	สิบเอ็ด	วันเสาร์	วันพฤหัสบดี
สี่	แปด	สิบสอง	วันศุกร์	วันพุธ

วันเสีย คือ ชาวบ้านจะไม่เลือกเป็นวันเริ่มปฏิบัติงาน เพราะถ้าเลือกตรงกับวันเสียแล้วจะทำให้มีโอกาสนในการประสบผลสำเร็จในกิจกรรมนั้น ๆ น้อย

เมื่อชาวบ้านเลือกวันที่จะเริ่มปฏิบัติงาน ได้แล้ว ก็จะมีการเซ่นไหว้บอกแม่ธรณี โดยชาวบ้านจะเอายาสูป 1 มวน เมียง 1 คำ รูป 2 ดอก และเทียน 1 เล่ม ใส่จาน ตัวเจ้าของพื้นที่ หรือผู้ที่ทำการปลูกพืชบริเวณนั้นนำจานที่ใส่เครื่องเซ่นดังกล่าว ไปที่มุมใดมุมหนึ่งของพื้นที่ แล้วจะอธิษฐาน เช่น บอกว่า "สาธุ สาธุ เจ้าแม่ธรณี ช่วยปกป้องของที่ปลูกให้พ้นภัย"

แต่ถ้าเมื่อใดที่เกิดเหตุการณ์ผิดปกติเกิดขึ้นกับพืชผล เช่น มีโรคระบาดหนักหรือแมลงรบกวนมาก ชาวบ้านจะ ไปเชิญผู้นำทางศาสนาทำพิธีกรรมที่เรียกว่า ทำพิธีขึ้นเต้าหู้สี่ คือเป็นการบอกกล่าวและขอโทษเทวดาทั้ง 4 ทิศ พิธีดังกล่าวนี้มีการสืบทอดตั้งแต่สมัยปู่ย่า ตายาย และเป็นการสอนกันทางอ้อมคือ ไม่ให้ลืมบุญคุณสำหรับผู้ที่มีพระคุณ และมีผลทางด้านจิตใจ คือ ชาวบ้านเมื่อได้ทำพิธีกรรมดังกล่าวก่อนที่จะมีการลงมือปฏิบัติงานในไรของตน ก็ทำให้สบายใจ

3.2 การศึกษา

ในหมู่บ้านนี้ไม่มีโรงเรียน เด็กที่จะไปเรียนในระดับประถมศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับที่โรงเรียนบ้านห้วยไผ่ มีระยะทางห่างจากหมู่บ้านผาเจิบประมาณ 4 กิโลเมตร ส่วนมากการเดินทางไปโรงเรียนผู้ปกครองจะใช้รถจักรยานยนต์ไปรับส่ง และมีเด็กนักเรียนบางคนใช้รถจักรยานเป็นพาหนะ และในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายจะต้อง ไปเรียนที่โรงเรียนวชิระป่าซาง ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำอำเภอ จำนวนนักเรียนที่เข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา ปีการศึกษา 2535 มีจำนวน 2 คน เหตุผลที่ผู้ปกครองไม่สนับสนุนให้เด็ก เข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา คือ อุปสรรคในการเดินทางซึ่งระยะทางจากหมู่บ้านถึง โรงเรียนมีระยะทางที่ไกลมากและค่าใช้จ่ายในการศึกษาเล่าเรียนซึ่งค่อนข้างที่จะสูง ผู้ปกครอง ไม่สามารถที่จะแบกรับภาระนี้ได้

3.3 การสาธารณสุข

สถานอนามัยประจำตำบล ตั้งอยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 3 กิโลเมตร และโรงพยาบาลประจำอำเภออยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 18 กิโลเมตร เมื่อชาวบ้านในหมู่บ้านเจ็บป่วยเพียงเล็กน้อย จะซื้อยาที่มีขายในหมู่บ้านมารับประทานเอง ถ้าป่วยและมีอาการหนักก็จะไปรับบริการที่สถานอนามัยประจำตำบล แต่ถ้ามีอาการหนักมากจะ ไปที่โรงพยาบาลประจำอำเภอ

ความเชื่อของชาวบ้านหากผู้ป่วยหนักถึงขั้นที่จะต้องส่ง ไปรักษาตัวที่โรงพยาบาลประจำอำเภอและเมื่อผู้ป่วยผู้นั้นมาพักฟื้นที่บ้าน ญาติพี่น้องของผู้ป่วยจะ ไปเชิญผู้นำทางศาสนาประจำหมู่บ้านมาทำพิธี เพื่อให้ผู้ป่วยนั้นมีอาการดีขึ้นและหายป่วยเร็วขึ้น

3.4 กลุ่มในชุมชน ในที่นี้จะกล่าวถึงกลุ่มใน 2 ลักษณะคือ

3.4.1 กลุ่มที่รัฐบาลจัดตั้ง เป็นกลุ่มที่รัฐบาลหรือหน่วยงานการพัฒนาองค์กรอื่น ๆ ช่วยในการสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่ม ที่พบในหมู่บ้านมีดังนี้

- กลุ่ม ธกส. และกลุ่มสหกรณ์ เป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้น โดยเจ้าหน้าที่ของธกส. (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร) ปัจจุบันนี้ยังมีการดำเนินการอยู่ ชาวบ้านที่จะเป็นสมาชิกกลุ่มดังกล่าวได้ ต้องเป็นลูกค้าของธกส. คือจะต้องมีการฝากเงินหรือมีการกู้ยืมเงินจาก ธกส. ชาวบ้านส่วนมากจะเป็นสมาชิกกลุ่มนี้

- กลุ่มกองทุนยา ปัจจุบันนี้ยังมีการดำเนินการอยู่ จัดตั้งเมื่อ พ.ศ. 2534 โดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขตำบล และทางสาธารณสุขเป็นผู้สนับสนุนให้ยาสามัญประจำบ้านเป็นทุนในการจัดตั้งครั้งแรก ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมโดยมี ผสส. และ อสม. ในหมู่บ้าน เป็นผู้ช่วยในการบริหารและติดตามงาน เงินที่ได้จากการขายยาจะใช้เป็นทุนในการซื้อยาใหม่เข้ามาในกองทุน ชาวบ้านประมาณครึ่งหนึ่งเป็นสมาชิกของกลุ่มนี้ แต่สมาชิกส่วนมาก ไม่นิยมใช้บริการจากกองทุนยา นี้ เพราะเวลาเปิดร้านขายยา ไม่แน่นอน ทั้งนี้อาจเนื่องจากผู้ขายยา ไม่ได้รับประโยชน์หรือส่วนแบ่งจากการขายยาแต่อย่างใด ผู้ขายยามีภาระกิจต้อง ไปทำงานของตนเอง

- กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่พัฒนามาจากกลุ่มตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของผู้หญิง เพื่อช่วยเหลือกิจกรรมของชุมชนที่ชาวบ้านร่วมกันทำเช่น กรณีที่ในชุมชนมีงานศพ งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ ต่อมาหน่วยงานของรัฐบาล คือ กรมพัฒนาชุมชน โดยพัฒนากร ได้เข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือพัฒนาชุมชนแห่งนี้ และได้มีการจัดตั้งกลุ่มสตรีแม่บ้านให้เป็นกลุ่มที่เป็นทางการ และได้ส่งหน่วยงานของหลายหน่วยงาน เข้ามาฝึกอาชีพให้กับกลุ่มแม่บ้าน อาชีพที่ได้รับ การฝึกอบรม ได้แก่ การประดิษฐ์ดอกไม้แห้ง การถนอมและแปรรูปอาหารจากผลผลิตทางการเกษตร สมาชิกกลุ่มแม่บ้านหลายคน ได้ให้ความเห็นที่ตรงกันว่า การฝึกอาชีพเหล่านี้จากหน่วยงาน

ของรัฐบาล ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะข้อจำกัดหลายประการ เช่น ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ไม่สอดคล้องกับอาชีพที่ได้รับการส่งเสริม และอาชีพเหล่านี้ ไม่ได้เกิดจากความต้องการที่แท้จริงของสมาชิกในกลุ่ม เป็นต้น

3.4.2 กลุ่มที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เป็นกลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวของสมาชิกภายในชุมชนเพื่อที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในกิจกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญ ได้แก่

- กลุ่มอาชีพทางการเกษตรในชุมชนนี้ ได้แก่ กลุ่มข้าวไร่ กลุ่มหอมแดง กลุ่มพริก กลุ่มแก้วเหลือง และกลุ่มลำไย กลุ่มเหล่านี้เป็นกลุ่มที่มีมาแต่ดั้งเดิมที่ทำการผลิตเพื่อยังชีพ มีการรวมกันเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งส่วนมากจะเป็นการช่วยเหลือทางค้ำแรงงาน (ทางเหนือเรียกว่าการเอามือ) ช่วยกันในการปลูกและการเก็บเกี่ยวผลผลิต กลุ่มเหล่านี้มีสมาชิกคือผู้ที่มีการปลูกพืชชนิดเดียวกัน

- กลุ่มเย็บผ้า เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นมาจากการที่มีอาชีพเดียวกันและการมีความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม มีการรวมกันเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งกลุ่มนี้จะมีคนที่ เป็นหัวหน้ากลุ่มหนึ่ง คนที่สมาชิกในกลุ่มให้การยอมรับ ปัจจุบันมีสมาชิกในหมู่บ้านจำนวน 9 คน และยังมีสมาชิกที่หมู่บ้านอื่นอีกจำนวนหนึ่ง (รายละเอียดของกลุ่มนี้อธิบายในบทที่ 5)

3.5 ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน

ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน กล่าวใน 3 ลักษณะคือ

3.5.1 ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ ในชุมชนบ้านผาเจิบใน ชาวบ้านสืบเชื้อสายมาจากหลายตระกูลที่อพยพเข้ามาอยู่ในชุมชน ส่วนมากจะเป็นคนที่เข้ามาอยู่ในชุมชนนี้กลุ่มแรก ๆ จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าครอบครัว ที่ใช้ชื่อสกุลเดียวกันจะเกี่ยวดอง เป็นเครือญาติกัน ซึ่งสันนิษฐานว่า ครอบครัวแรก ๆ อาจจะมีบุตรชายมากแล้วแต่งงานแยกครอบครัวออกไป ส่วนชื่อสกุลอื่น ๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้านเพียงชื่อสกุลละ 2-3 ครอบครัวนั้น ไม่ได้แสดงว่าจะ เป็นญาติกัน เพียงเท่าที่ชื่อสกุลเหมือนกันเท่านั้น แต่ยังปรากฏว่ามีเครือญาติอย่างน้อยประมาณ 5-7 ครอบครัว แต่ชื่อสกุลต่างกัน เพราะอาจจะมีบุตรสาว ซึ่ง เมื่อแต่งงานแล้วจะ เปลี่ยนไปใช้ชื่อสกุลของสามี

3.5.2 ความสัมพันธ์ในการประกอบอาชีพกลุ่มเดียวกัน เช่น ถ้าทำด้านการเกษตร กลุ่มเดียวกันคือกลุ่มข้าวไร่ กลุ่มปลูกหอมแดง และกลุ่มถั่วเหลือง หรือถ้าเป็นอาชีพเสริม เช่น กลุ่มเย็บผ้าไหม ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพกลุ่มเดียวกัน ส่วนมากแล้วจะมีการพบปะกันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม เช่น กลุ่มที่ประกอบอาชีพทางด้านการเกษตรก็จะมี การช่วยเหลือด้านแรงงานซึ่งกันและกัน

3.5.3 ความสัมพันธ์ในฐานะสมาชิกในชุมชนเดียวกัน ลักษณะทางกายภาพ การตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านแบ่งเป็น 2 หมู่ ทำให้แต่ละหมู่แยกกันอยู่ เมื่อเกิดกรณีความขัดแย้ง เรื่องการแบ่งแย่งชิงทรัพยากรในชุมชน และความขัดแย้ง เรื่องการพัฒนาที่ไม่ทัดเทียมกัน ทำให้ดูเหมือนว่าในแต่ละหมู่มีความสัมพันธ์ในเชิงลบมากกว่าที่จะเป็นในเชิงบวก แต่ในสภาพของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนี้ ยังมีความสัมพันธ์ในฐานะสมาชิกในชุมชนเดียวกัน เช่น ถ้ามีงานขึ้นบ้านใหม่ งานศพ หรืองานบุญอะไรก็ตามจะมีสมาชิกในชุมชนทั้งสองหมู่มาช่วยงานอย่างมาก และความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มที่อพยพมาจากที่แห่งเดียวกัน จะมีระดับความสัมพันธ์ที่มากกว่ากลุ่มที่อพยพมาจากที่ต่างกัน

3.6 ผู้นำในชุมชน

ผู้นำของชุมชนในที่นี้แบ่ง เป็น 2 แบบคือ

3.6.1 ผู้นำที่เป็นทางการคือผู้นำชุมชนที่ได้รับการแต่งตั้งหรือเลือกตั้งจาก เจ้าหน้าที่ของทางราชการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการต่าง ๆ เป็นต้น

จากการสังเกตและสัมภาษณ์คนในชุมชนพบว่า ผู้นำที่เป็นทางการที่มีบทบาทมากในชุมชนรายหนึ่ง ซึ่งได้เข้ามาตั้งรกรากในหมู่บ้านประมาณ พ.ศ. 2520 โดยมีอาชีพขับรถแทรกเตอร์รับจ้าง ไถที่ พ.ศ. 2522 ได้แต่งงานกับผู้หญิงในหมู่บ้านจากนั้นก็เลิกอาชีพขับรถแทรกเตอร์หันมาประกอบอาชีพใหม่คือการตัด ไม้ ไม้ส่งขายให้กับพ่อค้านอกหมู่บ้าน (เป็นอาชีพที่ผิดกฎหมาย) ไม้ ไม้เหล่านี้ นำไปใช้ประโยชน์ เช่น เป็น ไม้ค้ำกิ่งลำไย ใช้ทำฟากเพื่อกันฝนบ้าน เป็นต้น ต่อมาธุรกิจการค้า ไม้ ไม้ดีขึ้นจำเป็นต้องหาคนงานมาช่วยตัด ไม้ ไม้ประมาณ พ.ศ. 2526 มีวัยแรงงานในหมู่บ้านช่วยในการตัด ไม้ ไม้ประมาณ 6 คน จนถึงพ.ศ. 2531 จึงได้รับการคัดเลือกจากชาวบ้าน

ให้เป็นผู้นำที่เป็นทางการ และเป็นผู้แต่งตั้งตำแหน่งต่าง ๆ ในชุมชนตามที่ทางราชการอนุมัติ เช่น คณะกรรมการต่าง ๆ ของหมู่บ้าน โดยผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งส่วนมากจะเคยเป็นลูกน้องของผู้นำที่เป็นทางการรายนี้ ซึ่งปัจจุบันนี้ยังคง ไม้ได้ส่งพ่อค้าคนนอกหมู่บ้านเช่นเดิม จากการที่ผู้นำที่เป็นทางการรายนี้มีความสัมพันธ์กับพ่อค้าคนนอกหมู่บ้านทำให้รู้จักกับพ่อค้าถั่ว เหลืองและต่อมาผู้นำที่เป็นทางการ ได้นำพันธุ์ถั่ว เหลือง เข้ามาเผยแพร่ให้คนในหมู่บ้านปลูก เมื่อเก็บเกี่ยวพืชแรกออกจากพื้นที่แล้ว จะปลูกถั่ว เหลือง เป็นพืชที่สองลงในพื้นที่

พันธุ์ถั่ว เหลืองที่สมาชิกในหมู่บ้านเอามาจากผู้นำที่เป็นทางการ มีเงื่อนไขคือ ถ้ายืมถั่ว เหลือง ไปจำนวน 1 ถัง หลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วต้องคืนให้ผู้นำที่เป็นทางการจำนวน 2 ถัง สมาชิกในหมู่บ้านมีความเห็นว่าเป็นการเอาเปรียบเกิน ไป เพราะทราบมาว่าหมู่บ้านใกล้เคียงที่ปลูกถั่ว เหลือง ผู้นำที่เป็นทางการของเขาจะ ไม่นำพันธุ์ถั่ว เหลืองมาจากกรมส่งเสริมการเกษตร แล้วมาแจกจ่ายให้กับสมาชิกในหมู่บ้านยืมไปปลูก โดยมีเงื่อนไขคือยืม ไปจำนวน 1 ถัง ก็คืนจำนวน 1 ถัง เท่าเดิม แต่ผู้นำที่เป็นทางการของบ้านผาเจิบใน ไม่มีการ ไปติดต่อกับหน่วยราชการเพื่อมาช่วยเหลือชาวบ้านด้านพันธุ์ถั่ว เหลือง

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้นำที่เป็นทางการทำธุรกิจการค้าหลายด้านทำให้ไม่มีเวลาในการพัฒนาในหมู่บ้านของตนเอง บางครั้งเกิดความขัดแย้งกันขึ้นในหมู่บ้านเกี่ยวกับเรื่องการพัฒนาหมู่บ้านในแต่ละหมวดที่ได้รับการพัฒนาไม่เท่าเทียมกัน จึงทำให้ชาวบ้านมีทัศนคติต่อผู้นำที่เป็นทางการในทางลบ ไม่ให้ความศรัทธาต่อภาวะความเป็นผู้นำ แต่ก็ ไม่ปรากฏว่ามีความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงผู้นำในหมู่บ้านแต่อย่างใด มีเพียงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นที่พอจะบอก ได้ว่าชาวบ้าน ไม่ให้ความศรัทธาต่อผู้นำใหญ่บ้านคือ เมื่อพัฒนากร เข้ามาจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านและให้สมาชิก เลือกประธานกลุ่มแม่บ้าน ปรากฏว่าประธานกลุ่มแม่บ้านไม่ใช่ เป็นภรรยาของผู้นำที่เป็นทางการ แต่เป็นผู้อื่น

3.6.2 ผู้นำตามธรรมชาติหรือผู้นำที่ไม่เป็นทางการ คือ ผู้นำชุมชนที่ชาวบ้านส่วนมาก ได้ให้การยอมรับในการที่เป็นผู้ตัดสินใจหรือในการแสดงความคิดเห็น หรือในการกระทำการกิจกรรมใด ๆ ซึ่งนอกเหนือจากผู้นำที่เป็นทางการ การที่จะทราบว่าบุคคลใด เป็นผู้นำตามธรรมชาติและมีบทบาทอย่างไรบ้าง ก็โดยอาศัยการบอกเล่าจากชาวบ้าน การกล่าวถึงตลอดจนการสังเกตพฤติกรรมเพื่อประกอบกันในการพิจารณา

จากการสังเกตและสนทนากับชาวบ้านในชุมชนเรื่องผู้นำตามธรรมชาติของชุมชนที่อยู่ในประเด็นที่ผู้วิจัยจะศึกษามีจำนวน 3 คน ดังนี้

1. นายทองล้น เป็นผู้นำตามธรรมชาติที่รับบทบาททางด้านการเมืองในชุมชน หลังจากชุมชนมีผู้นำที่เป็นทางการแล้ว
2. นายณรงค์ เป็นผู้นำตามธรรมชาติที่รับบทบาททางด้านเศรษฐกิจในชุมชน ในด้านการเปลี่ยนแปลงจากการเกษตรแบบดั้งเดิมเป็นการผลิตเพื่อการค้า
3. นางบัวลอย เป็นผู้นำตามธรรมชาติที่รับบทบาททางด้านสังคม วัฒนธรรม และการศึกษาในด้านการจัดองค์กรในชุมชน

สรุป

ชุมชนบ้านผาเจิบในมีพื้นที่บางส่วนอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่ที่เป็นที่ราบสูง ไม่มีพื้นที่ราบลุ่มที่สามารถจะปลูกข้าวนาได้ ในอดีตสภาพป่ามีความอุดมสมบูรณ์อย่างมากมีภูเขาที่เป็นต้นกำเนิดของลำห้วยเม่ออว แต่ในปัจจุบันน้ำในลำห้วยเม่ออว นอกฤดูฝนจะมีปริมาณน้ำน้อย เนื่องจากป่า ไม้ถูกทำลาย

ลักษณะทางเศรษฐกิจ คือ ด้านอาชีพหลักและการถือครองที่ดินพบว่า ชาวบ้านส่วนมากประกอบอาชีพทางการเกษตร เช่น ทำไร่ ทำสวน และรองลงมา คือ อาชีพรับจ้างทั่วไป ส่วนมาก ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง และจะว่างงานประมาณเดือนมกราคมถึงเดือนพฤษภาคมของทุกปี เพราะในหมู่บ้านไม่มีแหล่งรองรับแรงงานเหล่านี้ สำหรับชาวบ้านที่มีอาชีพทางการเกษตรจะประสบปัญหาทุกปี เช่น ราคาพืชผลและผลผลิตตกต่ำ ศัตรูพืชระบาด ความแห้งแล้ง รวมทั้งการถูกเอาเปรียบจากนายทุนและผู้นำที่เป็นทางการในชุมชน เช่น การกดราคาสินค้าการเกษตรและเอาเปรียบในเรื่องการยืมเมล็ดพันธุ์ข้าว เหลือง

ลักษณะทางสังคมชุมชนบ้านผาเจิบใน ยังมีประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวระหว่างสมาชิกในชุมชน เช่น การเอามื้อ (คือ การใช้แรงงานช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการผลิตพืช) และปัจจัยสำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนดำรงอยู่ได้ คือ ระบบเครือญาติ

All rights reserved

การเมืองในชุมชนมีความขัดแย้ง เรื่องผลประโยชน์ทางด้านการจัดสรรทรัพยากรและการใช้อำนาจของผู้ที่เป็นทางการในชุมชนมีปรากฏให้เห็นเด่นชัดถึงขั้นเป็นรูปธรรมโดยเฉพาะในเวลาที่สมาชิกในชุมชนประสบปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะ เช่น ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและความปลอดภัยของสมาชิกในชุมชน ในลักษณะเช่นนี้ผู้นำที่เป็นทางการ ไม่สามารถที่จะแก้ไขหรือบรรเทาปัญหาที่เกิดขึ้นกับสมาชิกในชุมชนได้ ในภาวะที่โครงสร้างอำนาจทางการเมืองในชุมชนไร้บุคคลที่มีภาวะความเป็นผู้นำเช่นนี้ จึงได้มีผู้นำตามธรรมชาติเกิดขึ้น ซึ่งเป็นทั้งผู้นำทางความคิดและผู้นำทางด้านการปฏิบัติและมีบทบาทในการแก้ปัญหาของชุมชน

ปัจจัยและเงื่อนไขหลายประการที่ส่งผลให้เกิดผู้นำตามธรรมชาติในชุมชนบ้านผาเจิบในที่นี้ผู้วิจัย ได้วิเคราะห์บนพื้นฐานของข้อมูลที่ได้รับ จากการศึกษา และการวิเคราะห์เชื่อมโยงเหตุการณ์/ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งพอที่จะแยกพิจารณาปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลให้เกิดผู้นำตามธรรมชาติขึ้นมาในครั้งนี้ได้ คือ

1. วิกฤตการณ์ของชุมชน ซึ่งสร้างความกดดันต่อสมาชิกในชุมชน รวมทั้งปัญหาหนี้สินต่าง ๆ และการจัดสรรทรัพยากรที่ไม่เป็นธรรม ผู้นำที่เป็นทางการ ไม่สามารถแก้ไขและบรรเทาปัญหาดังกล่าวได้ ในขณะที่เดียวกันผู้นำตามธรรมชาติได้พยายามหาแนวทางเพื่อบรรเทาปัญหาเหล่านี้ จึงทำให้สมาชิกในชุมชนให้การยอมรับนับถือผู้นำตามธรรมชาติ

2. ผู้นำที่เป็นทางการ ไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่สมาชิกในชุมชนคาดหวังไว้ รวมทั้งไม่มีส่วนร่วมกับสมาชิกในชุมชน ในการที่จะแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน จึงทำให้สมาชิกในชุมชนต่อต้านและเบียดหน้าต่อผู้นำที่เป็นทางการ

3. ความขัดแย้งในชุมชน อันเนื่องมาจากผลของการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกันของแต่ละหมวดในชุมชน และผู้นำที่เป็นทางการ ไม่สามารถแก้ไขข้อขัดแย้งเหล่านี้ได้ พร้อมทั้งยังเป็นผู้ที่สร้างความขัดแย้งเอง โดยอาศัยบทบาท และหน้าที่ในการเป็นผู้นำจัดสรรทรัพยากรอย่างไม่เป็นธรรม เช่น การขูดเจาะบ่อน้ำบาดาลประจำหมู่บ้าน ผู้ได้รับประโยชน์สูงสุด คือกลุ่มเครือญาติของผู้นำที่เป็นทางการ

4. ระบบเครือข่ายในชุมชน จากการศึกษาพบว่า ระบบเครือข่ายมีความสำคัญต่อการได้รับการยอมรับในตัวของผู้นำตามธรรมชาติ เพราะการยอมรับบทบาทของผู้นำตามธรรมชาติจะเริ่มที่เครือข่ายก่อนและจึงขยาย ไปสู่สมาชิก ในชุมชน

5. ความสัมพันธ์ที่มีลักษณะ ไม่เป็นทางการในการติดต่อกับสมาชิก ในชุมชน ซึ่งผู้นำตามธรรมชาติมีความสัมพันธ์ในลักษณะการพบปะและการติดต่อสื่อสารแบบ ไม่เป็นทางการ ทำให้เกิดความใกล้ชิดและความไว้วางใจมากกว่าผู้นำที่เป็นทางการ ประกอบกับความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยที่สมาชิกในชุมชนมีต่อผู้นำตามธรรมชาติ เช่น สมาชิกในชุมชนบางคนที่ไม่ได้อยู่อาศัย นายทองลันจะแบ่งขายที่ดินของตนเอง ให้ในราคาที่ถูก หรือหลังจากหมดฤดูฝนสมาชิกในชุมชนจะว่างงาน นายพรรคจะหางานนอกหมู่บ้านให้กับสมาชิกในชุมชน สำหรับนางบัวลอยก็จะสอนสมาชิกในชุมชน โดยไม่คิดค่าเรียนและหาผ้ามาให้กับสมาชิก เย็บอีกด้วย ทำให้ผู้นำตามธรรมชาติมีความสำคัญมากกว่าผู้นำที่เป็นทางการ พื้นฐานความสัมพันธ์ดังกล่าวมีผลทำให้เกิดการยอมรับและทำให้บทบาทของผู้นำตามธรรมชาติ เติบโตยิ่งขึ้น

6. วิธีการผลิตแบบระบบทุนนิยมที่เข้ามามีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อการพาณิชย์ ซึ่งระยะต่อมาทำให้วิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชนต้องพึ่งพาตลาดภายนอกและเมื่อประสบปัญหาการขาดผลผลิตตกต่ำ ผู้นำที่เป็นทางการ ไม่สามารถที่จะช่วยเหลือสมาชิกในชุมชน แต่มีสมาชิกในหมู่บ้านบางคนสามารถแก้ปัญหาให้กับสมาชิกในชุมชน ได้

7. การยอมรับบทบาทของผู้นำตามธรรมชาติจากทั้งภายในและภายนอกชุมชน เช่น การยอมรับจากนักธุรกิจนอกชุมชน เมื่อสมาชิกในชุมชนมีปัญหาคือจะต้องการความช่วยเหลือจากคนภายนอกชุมชน ผู้นำที่ไม่เป็นทางการสามารถที่จะประสานผลประโยชน์ให้กับสมาชิกในชุมชน ได้ เช่น ช่วยติดต่อนายทุนมารับซื้อผลผลิตให้สมาชิกในชุมชน ติดต่อบริษัทที่ให้ราคาสูงกว่าเดิม และการติดต่อกับหน่วยราชการต่าง ๆ หรือบางครั้งสมาชิกในชุมชนมีปัญหาความขัดแย้งหรือเกิดกรณีพิพาทต่าง ๆ ผู้นำที่ไม่เป็นทางการก็สามารถช่วยแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น ได้ในระดับที่สมาชิกในชุมชนพอใจ

8. ลักษณะ เฉพาะตัวของผู้นำตามธรรมชาติ โดยทั่วไปไม่มีความมุ่งมั่นจริงจังทำงานด้วยความเสียสละ มีความเข้าใจในชุมชน มีการทำงานแบบ ไม่สั่งการทำให้สมาชิกในชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และมีความสามารถในการประสานงานกับบุคคลนอกชุมชน